

УДК37:004

Олена ФЕДОРЕНКО

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри педагогіки та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
ORCID ID 0000-0003-4948-9524
fei090771@gmail.com

Анатолій МІРОШНІЧЕНКО

кандидат педагогічних наук,
начальник (декан) факультету правоохоронної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
ORCID ID 0000-0001-9397-8857
mvi_2016@ukr.net

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено розгляду проблеми розвитку професійної компетентності фахівців прикордонної служби шляхом запровадження в освітній процес технологій дистанційного навчання. Розглянуто поняття “компетентність”, “компетенція”, “компетентнісний підхід” та можливість їх формування і реалізації у професійній підготовці фахівців прикордонної служби. Визначено основні шляхи запровадження положень компетентнісного підходу у практику фахової підготовки цих фахівців (спрямованість освітньо-виховного про-

© Федоренко О., Мірошніченко А.

цесу на сучасні вимоги розвитку військової освіти, упровадження цілісної системи підготовки майбутніх офіцерів відповідно до освітніх стандартів вищої військової освіти; підвищення якості підготовки військових фахівців на основі цілісності методології викладання, наукової обґрунтованості педагогічних принципів, покладених в основу процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів; формування професійного фахівця, здатного продуктивно вирішувати складні питання військово-професійної діяльності; зорієнтованість освітньо-кваліфікаційних вимог щодо компетентності майбутніх офіцерів та інтеграції розвитку військової освіти у загальноєвропейський і світовий освітній простір).

Виокремлено і розглянуто види компетентності фахівця Державної прикордонної служби: функціональна (професійна), інтелектуальна, ситуативна, часова, соціальна, які в сукупності забезпечують ефективне виконання професійної діяльності.

У статті обґрунтовано доцільність використання дистанційного навчання задля формування у майбутніх фахівців прикордонної служби професійної компетентності як особистісної характеристики. Дистанційне навчання розглянуто як комплекс педагогічних технологій, методів, прийомів та засобів організації освітнього процесу.

Визначено найбільш актуальні види технологій дистанційного навчання: навчання з елементами дистанційного навчання; “змішане” навчання; “чисте” дистанційне навчання. Надана їх характеристика та розкрито особливості їх реалізації в освітньому процесі фахівців прикордонної служби у контексті формування їхньої професійної компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід; розвиток професійної компетентності; дистанційне навчання; професійна освіта; фахівці прикордонної служби.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Для удосконалення системи підготовки, комплектування, роботи з особовим складом ДПСУ, його соціального захисту передбачається запровадження комплексу заходів з формування професійної компетентності у процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність майбутніх прикордонників визначає готовність здійснювати професійну діяльність на високому рівні і впливає на ефективність цієї діяльності в цілому. Як свідчить аналіз наукових досліджень, для визначення умов її формування важливе значення мають праці В. Безпалька, Н. Бібік, І. Зязюна, Д. Іщенко, О. Овчарук, О. Пометун, В. Семиченко, С. Сисоевої, у яких подано досвід запровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх фахівців. Становлять інтерес також дослідження у сфері військової педагогіки (О. Євсюков, С. Дяков, Е. Сарафанюк, В. Ягупов), у яких розглянуто різноманітні аспекти формування професійної компетентності військовослужбовців, у тому числі й майбутніх офіцерів-прикордонників (А. Галімов, О. Діденко, О. Ставицький, О. Торічний та інші).

Питанням компетентнісного підходу в освіті натепер приділяється значна увага у педагогічних дослідженнях, його теоретичні та методичні основи висвітлені у працях Н. Бібік, О. Овчарук, В. Петрук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського, В. Ягупова та ін.

Мега статті – проаналізувати і визначити структуру професійної компетентності фахівців прикордонної служби; розглянути можливості її розвитку засобами дистанційних технологій навчання.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до встановлених видів компетентностей виділяють компетенції: ключові (мета, рівень змісту освіти); загальнопредметні (певні предмети й освітні галузі); предметні (стосуються конкретного змісту). Перелік компетенцій співвідноситься із відповідними компетентностями [4].

Більшість дослідників погоджуються, що компетентнісно-орієнтований підхід в освіті спрямований на те, щоб “прив’язати” освіту до виробничого сектору та підвищити потенціал індивідів з огляду на соціальні, економічні, політичні та культурні трансформації, які виникають у світі та в сучасному суспільстві. Однак суперечливість терміна “компетентнісно-орієнтована освіта” деякі дослідники вбачають у тому, що при такому підході “освіта базується на навичках,

які необхідно розвинути, у той час як насправді навпаки, компетенції базуються на освіті особи у широкому сенсі”, тому більш коректно говорити, що “освіта орієнтована на навички, коли критерії визначені сектором освіти; і компетентісно орієнтована освіта, коли навчальні цілі, закріплені в стандартах, сформовані ринком праці” [4].

В основу компетентісного підходу до визначення сутності вищої освіти при підготовці фахівців покладено прагнення до реалізації двох основних завдань:

1) освіта повинна формувати у майбутніх фахівців якості, необхідні для успішної реалізації професійної діяльності, тобто має формувати якості, яких вимагає професія і очікує роботодавець;

2) критерії та параметри оцінки результатів сучасної освіти повинні бути уніфіковані і виражатися у термінах і результатах, які можуть бути інтерпретовані та враховані в будь-якому освітньому закладі будь-якої країни.

Учені (А. Галімов, О. Діденко, О. Ставицький, О. Торічний) вважають, що компетентісний підхід у вищій освіті натепер набув поширення завдяки прикладному характеру підготовки, максимальній прагматичності. Формулювання результатів освіти у вигляді комплексу компетенцій, здібностей випускників виконувати ті чи інші професійні обов’язки відповідає сучасним тенденціям вищої професійної освіти – формування фахівця, здатного швидко адаптуватись до умов праці, що змінюються навіть у рамках професії.

У компетентісному підході новим є саме використання такої спеціалізації та інституціолізоване використання компетентісних інструментів, таких як моделі ключових компетенцій, профілі компетенцій, матриці компетенцій навчальної програми, оцінювання компетенцій.

Отже, поняття “компетентісний підхід” слід трактувати як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [4]. Результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини, що складають сукупність ключових компетентностей, є складною інтегрованою характеристикою особистості фахівця відповідної галузі.

Беручи до уваги наукове бачення компетентнісного підходу П. Вербицької, яка виокремлює таку його характеристику, як спрямованість на формування і розвиток базових і предметних компетентностей особистості як сукупності здатностей на основі набутих знань, умінь та навичок вирішення конкретної проблеми, що виникає у певній ситуації, розуміємо, що компетентний майбутній офіцер-прикордонник не лише глибоко розуміє сутність фахової підготовки, зокрема формування фахових компетентностей, значущість цієї підготовки для професійної діяльності, але й володіє значним арсеналом знань, мислення, виховних методів, що сприяє їх постійному фаховому самовдосконаленню.

Погоджуємося з думкою О. Торічного, що офіцер-прикордонник повинен бути інтелектуально розвиненою особистістю, ініціативним та відповідальним, підготовленим у моральному та військово-професійному відношенні, постійно прагнути до самовдосконалення, “акме” у професійній сфері. З огляду на це, теоретичні та практичні аспекти формування компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників вимагають посиленої уваги науковців та розробки компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх фахівців прикордонної служби, зокрема молодших інспекторів, у процесі вивчення фахових дисциплін передбачає:

спрямованість освітнього процесу на сучасні вимоги розвитку військової освіти, визначення обсягу і змісту навчання майбутніх офіцерів, упровадження цілісної системи підготовки майбутніх офіцерів відповідно до освітніх стандартів вищої військової освіти;

підвищення якості підготовки військових фахівців на основі системної організації військової освіти, цілісності методології викладання, наукової обґрунтованості педагогічних принципів, покладених в основу процесу формування професійної компетентності майбутніх офіцерів;

формування професійного фахівця, здатного продуктивно вирішувати складні питання військово-професійної діяльності з особистісно-професійним зростанням рівня самовдосконалення;

зорієнтованість освітньо-кваліфікаційних вимог щодо компетентності майбутніх офіцерів та інтеграції розвитку військової освіти у загальноєвропейський і світовий освітній простір [4].

Отже, визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу до фахової підготовки майбутніх прикордонників є зорієнтованість на розвиток системного комплексу вмінь та навичок, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів оперативно-службової діяльності.

Відчутний акцент з боку фахівців у сфері військової педагогіки сьогодні робиться здебільшого на формуванні та розвитку професійних компетентностей щодо проходження військової служби в надзвичайних умовах діяльності. У контексті нашого дослідження слід звернути увагу на підходи до військової (О. Євсюков, Е. Сарафанюк) та фахової (Т. Трегубенко, К. Тушко, В. Ягупов) компетентності військовослужбовців.

Поняття “військова компетентність”, на думку Е. Сарафанюка, вкладає певний перелік знань та умінь, а саме:

знання службових обов’язків і вміння їх виконувати у повсякденній діяльності та під час бойових завдань;

знання документів, що регламентують службову діяльність, і вміння працювати з ними;

знання озброєння і військової техніки та вміння щодо їх використання і зберігання;

уміння щодо підвищення бойової готовності підрозділу на основі знань сучасного бою, способів і засобів боротьби;

уміння діяти в непередбачуваних ситуаціях [6].

О. Євсюков розглядає військову майстерність як вищий рівень розвитку військової компетентності суб’єкта військової праці, що перебуває у тісній залежності від рівня розвитку свідомості військовослужбовців, їх ставлення до військової служби й особистісних вольових якостей.

Науковець вважає, що професійна компетентність є професійно-особистісною, соціально-значущою якісною характеристикою майбутнього офіцера, який вміє не тільки застосовувати знання,

уміння, навички в умовах професійної діяльності, але й розуміє соціальне значення й морально усвідомлює свою діяльність. Професійна компетентність як інтегрована властивість, орієнтована на неперервне самовдосконалення, самоосвіту, виступає фактором успішності професійної діяльності [3].

Нами було враховано наукову позицію Д. Іщенка, В. Серватюка та О. Ставицького. Зокрема, вчені трактують компетентність як ступінь кваліфікації персоналу, яка дозволяє успішно вирішувати завдання, що стоять перед ним. За їх переконанням, компетентність визначає здатність посадової особи якісно і безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до умов, що змінюються [2].

Вивчаючи компетентність посадової особи, зокрема молодших інспекторів у прикордонному відомстві, дослідники (Д. Іщенко, А. Мірошніченко, В. Серватюк, О. Ставицький) виокремлюють такі її види:

функціональна (професійна) компетентність пов'язана із професійними знаннями та умінням їх реалізовувати. Основу професійної компетентності складає професійна придатність, що являє собою сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності;

інтелектуальна компетентність проявляється у здатності до аналітичного мислення, реалізації комплексного підходу до виконання своїх обов'язків;

ситуативна компетентність означає уміння діяти відповідно до ситуації;

часова компетентність відображає уміння раціонально планувати і використовувати робочий час. Вона містить адекватну оцінку витрат часу ("почуття часу"), уміння конструювати програму досягнення мети в часовому континуумі (просторі), правильно визначати витрати часу;

соціальна компетентність передбачає наявність комунікаційних та інтеграційних здібностей, уміння підтримувати відносини, впливати, досягати поставлених цілей, правильно сприймати та інтерпретувати думки інших людей, висловлювати до них ставлення, вести

бесіди і т. ін. Соціальна компетентність характеризує інтеракційні здатності людини, культуру ділового спілкування як у вертикальній площині “керівник – підлеглий”, так і у горизонтальній – “працівники одного рівня”, колеги. Соціальна компетентність відображає володіння етикою ділового спілкування; уміння запобігати і вирішувати конфлікти; уміння швидко і адекватно сприймати і передавати інформацію; уміння налагоджувати комунікації з іншими людьми.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Враховуючи складні умови, в яких опинилася наша країна через повномасштабне вторгнення росії і введення воєнного стану, перед закладами сектору безпеки і оборони постало завдання забезпечити продовження підготовки кадрів для всіх підрозділів. У контексті цього завдання особливої актуальності набуло більш широке запровадження технологій дистанційного навчання.

Це впливає на зміст професійної підготовки фахівців прикордонної служби. По-перше, деякі знання (інформація) дуже швидко застарівають через зміни нормативної бази, появу нових видів правопорушень тощо. По-друге, дуже часто виникає потреба у терміновому оновленні знань з нових видів діяльності прикордонної галузі. По-третє, більшість критичних компетенцій прикордонників пов’язані із процедурними знаннями та навичками “soft skills” (толерантність, вміння працювати в команді, комунікація та ін.), що вимагає оновлення освітнього процесу в бік збільшення практичної діяльності, при збереженні необхідної частки теоретичної підготовки. У такій ситуації, на нашу думку, вказані проблеми можна вирішити запровадженням у практику професійної підготовки прикордонників технологій дистанційного навчання.

Відповідно до чинних нормативних актів треба звернути увагу, що в умовах дистанційного навчання відбувається поєднання інформаційно-комунікаційних та психолого-педагогічних технологій для забезпечення якості засвоєння знань [5]. Це свідчить про те, що дистанційне навчання – це не тільки навчання засобами мережі “Інтернет”, але й застосування в освітньому процесі педагогічних технологій,

комплексу методів, прийомів та засобів організації освітнього процесу, які також називають “технологіями дистанційного навчання”.

Під час використання дистанційних технологій присутня систематична взаємодія викладача, слухача та слухачів між собою. Взаємодія учасників може реалізовуватися шляхом проведення спільної навчально-пізнавальної, дослідницької, творчої діяльності: обговорення, виконання завдань, проектів, ділових ігор тощо. Дистанційні технології передбачають здійснення проміжного та підсумкового видів контролю за результатами навчання, коригування діяльності викладача та здобувачів. При дистанційному навчанні можливо реалізувати майже усі форми організації освітнього процесу: лекції, семінари, лабораторні та практичні роботи тощо, які можуть бути організовані у вигляді вебінару, skype-сесії, online навчання тощо.

Було враховано, що “успішне запровадження інтерактивних технологій у підготовку майбутніх фахівців вимагає системної роботи, для якої необхідно по-перше, переглянути зміст підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з метою формування їх професійної готовності до роботи в умовах інтерактивного навчання; по-друге, наблизити освітній процес до реальних вимог майбутньої професійної діяльності фахівців [6].

Залежно від ступеня “включення” в освітній процес технологій дистанційного навчання виокремлюють такі його види [1], [7]:

1). Навчання з елементами дистанційних технологій, іноді його називають навчанням, яке “підсилене” технологіями дистанційного навчання. Використовуються мережеві технології, але переважно для доставки навчального матеріалу та вирішення організаційних питань у межах реалізації традиційного навчання при викладанні конкретних дисциплін (до 30 %).

Така організація освітнього процесу при підготовці фахівців прикордонної служби дозволяє підтримувати існуючі навчальні курси (дисципліни), які викладають як під час здобуття базової освіти, так і у межах післядипломної освіти. У межах такої організації застосовують так звані “бази знань”, електронні навчальні ресурси, методичні рекомендації, навчальні відео тощо. Тобто ці ресурси допомагають

слухачам у вивченні дисциплін і можуть бути доступними у випадку несення служби, що дозволяє підтримувати його подальшу професійну діяльність. Заклади освіти мають постійно оновлювати і підтримувати навчальні матеріали у належному стані, що забезпечить працівників актуальною інформацією за відповідним напрямом професійної діяльності. За допомогою дистанційних технологій можна проводити регулярні консультації щодо самостійного вивчення навчального матеріалу шляхом організації вебінарів, онлайн занять, форумів тощо.

2). “Змішане” навчання (blended learning). Мережеві технології використовуються не тільки для доставки матеріалу, але й для виконання практичних вправ та завдань, контролю та іншої навчальної взаємодії, проте безпосереднє спілкування викладача і студентів зведено до мінімуму використання (до 80 % технологій дистанційного навчання).

Така модель упровадження технологій дистанційного навчання передбачає поєднання очної та дистанційної роботи. Ураховуючи вимоги компетентнісного підходу щодо зміщення акценту в бік практичної підготовки фахівців, заклади вищої освіти мають можливість перенести розгляд теоретичних питань в онлайн середовище. Також навчальні заняття можуть бути організовані в онлайн режимі на місцях служби відповідних слухачів, а у закладі вищої освіти зосередитися на проведенні практичних занять з дисциплін, які вимагають безпосереднього виконання практичних дій, відпрацювання умінь і навичок.

Також за змішаної форми застосування дистанційного навчання в освітньому процесі можливе застосування технології “перевернутого класу”. Як відомо, при традиційній моделі організації навчання аудиторна робота проводиться у формі лекцій, семінарських або практичних занять, на яких здобувачі особисто відповідають на запитання викладача, вирішують завдання, демонструють рівень оволодіння вміннями та навичками тощо. Під час організації “перевернутого навчання” ситуація змінюється навпаки. Здобувачі отримують новий матеріал за новою темою заздалегідь у різному вигляді: відео, презентації, анімації тощо. Отриманий матеріал вони самостійно опрацьовують до проведення аудиторних занять. Надалі заняття з цієї

теми проводяться шляхом активної взаємодії слухачів в навчальній діяльності, відпрацюванні матеріалу, взаємодії з викладачем та іншими здобувачами. Така форма проведення занять дозволяє активізувати самостійну пізнавальну діяльність, набути навичок опрацювання навчального матеріалу, стимулює інтерес і мотивацію до навчання, що є цінним для розвитку професійної компетентності як особистісної характеристики фахівця прикордонної галузі [1].

“Чисте” дистанційне навчання (online learning). Навчальна діяльність, доставка та вивчення студентами навчального матеріалу здійснюється за допомогою мережевих технологій [8]. Воно полягає у реалізації освітнього процесу заочного систематичного проведення занять викладачами. Ця форма орієнтована на організацію навчальної діяльності та самостійного навчання здобувачів у віртуальному середовищі за допомогою використання спеціально підготовленого навчального матеріалу, завдань, вправ та ін. Така технологія передбачає періодичний контроль знань як за участю викладача, так і шляхом самостійного виконання студентами завдань (вправ, тестів та ін.) і відправлення їх для подальшої перевірки викладачеві.

Цей варіант передбачає обов'язкове створення спеціальних дистанційних курсів відповідно до навчальних планів підготовки фахівців та відповідних програм підвищення кваліфікації працівників відповідних служб, зокрема Прикордонної служби України.

Слід зауважити, що і дистанційна підтримка освітнього процесу, і “змішане навчання” також не виключають розробку дистанційних курсів з окремих дисциплін (або розділів, тем), вивчення яких можливо у дистанційній формі. Такі курси (розділи, теми) можуть бути певною інформаційною базою з дисципліни, яка завжди актуальна, а також фундаментом переходу від традиційної моделі навчання до змішаної, а згодом до повноцінного дистанційного навчання.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дистанційне навчання як форма організації освітнього процесу відповідає сучасним запитам суспільства в умовах воєнного стану, дозволяє за умов спеціальної розробки змісту навчальних матеріалів,

використання різних методів та форм презентації й подачі навчального матеріалу розвинути у майбутніх фахівців прикордонної служби функціональну (професійну), інтелектуальну, ситуативну, часову, соціальну компетентності.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення і запровадження навчальних курсів (дисциплін) та відповідних методичних матеріалів для використання в освітньому процесі технологій дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Застосування технологій дистанційного навчання в післядипломній освіті працівників Національної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : матеріали наук-практ. конф. (м. Харків, 21 квіт. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 157–161.

2. Іщенко Д., Серватюк В., Ставицький О. Характеристика компетенцій начальника органу охорони державного кордону. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. Хмельницький : НАДПСУ, 2016. № 5(7). С. 85–95.

3. Євсюков О. Ф. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 172 с.

4. Мірошніченко А. А. Методика формування фахових командирських компетентностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2018. 284 с.

5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : наказ Міністерства освіти та науки України від 25.04.2016 № 466. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>

6. Мірошніченко В. І. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх юристів. *Освітній простір України*. 2019. № 17. Том I. С. 85–91.

7. Сарафанюк Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2005. 22 с.

8. I. Elaine Allen, Seaman Jeff Going The Distance: Online Education in the U.S. November 2011. Babson Survey Research Group and Quahog Research Group.40p. URL:<https://goo.gl/302yMd>

Fedorenko O., Miroshnichenko A. DEVELOPMENT OF VOCATIONAL COMPETENCE OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE SPECIALISTS THROUGH DISTANCE LEARNING

The article is devoted to the consideration of the problem of the development of vocational competence of border guard service specialists by introducing distance learning technologies into the educational process. The article considers the concepts of “competence”, “competency”, “competence approach” and the possibility of their formation and implementation in the professional training of border guard service specialists. The main ways of introducing the provisions of the competence approach into the practice of vocational training of these specialist sare determined (the focus of the educational process on modern requirements for the development of military education, the introduction of a holistic system of training future officers under the educational standards of higher military education; improving the quality of training of military specialists based on the integrity of teaching methodology, the scientific validity of pedagogical principles underlying the process of formation of vocational competence of future officers; the formation of a professional specialist capable of productively solving complex issues in military-professional activities; orientation of educational qualification requirements for the competence of future officers and integration of the development of military education into the European and world educational space).

The types of competence of a State Border Guard Service specialist are distinguished and considered: functional (vocational), intellectual, situational, time, and social, which together ensure the effective performance of professional activities.

The article substantiates the expediency of using distance learning to form vocational competence as a personal characteristic among future specialists of the border guard service. Distance learning is considered as a complex of pedagogical technologies, methods, techniques, and means of organizing the educational process.

The most relevant types of distance learning technologies are determined: training with elements of distance learning; “mixed” training; “pure” distance learning. Their characteristics are provided and the peculiarities of their implementation in the educational process of border guard service specialists in the context of the formation of their professional competence are disclosed.

Key words: competence; competence approach; vocational competence; distance learning; vocational education; border guard service specialists.

References

1. Buhaichuk K. L. (2017). *Zastosuvannia tekhnolohii dystantsiinoho navchannia v pislidyplomnii osviti pratsivnykiv Natsionalnoi politzii*. [Application of distance learning technologies in postgraduate education of National Police employees] *Pidhotovka politseiskyykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy: materialy nauk-prakt. konf. (m. Kharkiv, 21 kvit. 2017 r.)*. Kharkiv : KhNUVS. P. 157–161. [in Ukrainian]
2. Ishchenko D., Servatiuk V., Stavyskyi O. (2016). *Kharakterystyka kompetentsii nachal'nyka orhanu okhorony derzhavnoho kordonu* [Characteristics of the competences of the head of the state border protection body]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsional'noi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya : Pedahohichni nauky*. Khmel'nyts'kyi : NADPSU. No. 5(7). P. 85–95. [in Ukrainian]
3. Yevsiukov O. F. (2018). *Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh ofitseriv u navchalnomu protsesi vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu* [Pedagogical conditions for the formation of professional competence of future officers in the educational process of a higher military educational institution]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kharkiv. 172 p. [in Ukrainian]
4. Miroshnichenko A. A. (2018). *Metodyka formuvannia fakhovykh komandyrskykh kompetentnosti maibutnykh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi vyvchennia zahalnoviiskovykh dystsyplin* [Methodology for the formation of professional commander competencies of future border officers in the process of studying combined military disciplines]: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Khmel'nyts'kyi. 284 p. [in Ukrainian]
5. *Nakaz Ministerstva osvity ta nauky Ukrainy “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia”* No. 466. [On the approval of the Regulation on

distance learning]: vid 25.04.2016. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> [in Ukrainian]

6. Miroshnichenko V. I. (2019). *Vykorystannia interaktyvnykh tekhnologii u pidhotovtsi maibutnikh yurystiv* [The use of interactive technologies in the training of future lawyers]. *Osvitnii prostir Ukrainy*. 2019. № 17. Т. I. 85–91. [in Ukrainian]

7. Sarafaniuk E. I. (2005). *Pedahohichni umovy pidvyshchennia yakosti zahalnoviiskovoi pidhotovky kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv z vykorystanniam virtualnoho modeliuвання* : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. [Pedagogical conditions for improving the quality of military training of cadets of higher military educational institutions using virtual simulation: autoref. thesis ... candidate ped. Sciences: 13.00.04]. Odesa. 22 p. [in Ukrainian]

8. I. Elaine Allen. (2011). Seaman Jeff Going The Distance: Online Education in the U.S. November 2011. Babson Survey Research Group and Quahog Research Group. 40 p. Retrieved from: <https://goo.gl/302yMd> [in English]